

Posudek diplomové práce Bc. Anny Holečkové *Implicitní věty v italštině a způsoby překladů do češtiny*, Ústav románských studií FFUK, ak. r. 2019/2020

Anna Holečková se v rámci své diplomové práce pustila do tématu nesporně zajímavého, leč velmi obsáhlého a nesnadno uchopitelného: rozhodla se zmapovat užití tzv. implicitních vět (vět, jejichž přísudkem je některý z nefinitivních slovesných tvarů, tj. infinitiv, gerundium nebo participium) v italštině a vytvořit typologii jejich možných překladů do češtiny. Vzhledem k tomu, že italština využívá implicitních vět k syntaktické kondenzaci častěji než čeština, kde ovšem odpovídající útvary nenazýváme implicitními větami, nýbrž polovětnými vazbami (či polopredikačními konstrukcemi), je toto téma velmi nosné jak z pohledu kontrastivního, tak z pohledu translátologického: kontrastivní analýzou implicitních vět v italštině i v dalších románských jazycích se ostatně zabývají i některé další bakalářské/diplomové práce.

Zároveň je však toto téma velmi komplexní zejména vinou ne zcela jednotného chápání pojmu „polovětná vazba“ v české lingvistické tradici: obtíže orientovat se v rozdílné terminologii i v různých pohledech na tzv. implicitní (či sekundární) predikaci jsou patrné především v teoretické části předložené práce, mají ovšem i zásadní dopad na část praktickou a na vyhodnocení výsledků. Další problém potom tkví v nesnadné klasifikaci překladových ekvivalentů: vzhledem k tomu, že implicitní věty a polovětné konstrukce se používají především jako prostředky syntaktické kondenzace, při analýze překladů by bylo třeba vzít v potaz celou škálu faktorů od typologické odlišnosti obou jazyků po stylistické roviny textu a v mnoha případech by bylo užitečné zohlednit i rozsáhlejší kontext, než jaký můžeme získat korpusovým vyhledáváním.

Než však přejdeme ke konkrétním poznámkám, podívejme se na to, jak je práce strukturována: po krátké Předmluvě, v níž autorka objasňuje především cíle své studie, následuje Úvod, shrnující funkce a užití nefinitivních slovesných tvarů v italštině a češtině. Dále se pak diplomantka podrobněji věnuje jednotlivým italským implicitním větám (větám s infinitivem, gerundiem a participiem) po formální i funkční stránce; o poznání stručnější je část věnovaná vybraným českým polopredikačním konstrukcím, které diplomantka ne zcela přesně označuje za „implicitní věty v češtině“, tj. participiu, infinitivu a přechodníku. Následuje praktická analýza založená na paralelním korpusu InterCorp, provedená na poměrně rozsáhlých datech pro každý typ implicitní věty zvlášť. Hlavní výsledky jsou shrnuty v Základní typologii překladových protějšků, následuje Závěr, Resumé a na diplomovou práci poněkud sporý seznam literatury.

Práce je, jak vidno, velmi přehledně strukturována. V praktické části diplomantka důkladně popisuje použitou – ostatně velmi precizní a racionální - metodologii (pro každý z nefinitivních tvarů bylo vybráno 27 nejfrekventovanějších sloves a od každého slovesa bylo vyhodnocováno 30 vět) a je třeba vyzdvihnout i fakt, že autorka analyzovala poměrně rozsáhlý vzorek dat (810 vět pro každý z nefinitivních tvarů). Velmi zajímavý je i nápad zohlednit v analýze sémantiku jednotlivých sloves. Navzdory tomu však předložená práce vzbuzuje rozpaky: autorka často nedokáže srozumitelně formulovat a pochopení toho, jak to vlastně myslela, vyžaduje od čtenáře značné úsilí (např. s. 9: „Takto lze nahrazovat věty vedlejší i s infinitivy, jde pak o tzv. infinitivizaci: *Radil mi, abych letěl přes Varšavu* → *Radil mi letět přes Varšavu*;“ s. 13: „Infinitiv dále může tvořit konstrukce i s ostatními slovesy, nejen modálními, také tvoří součást složených slovesných časů jako např. čas budoucí: za pomoci slovesa být či mít v budoucím tvaru a infinitivu: [*zítra má sněžit; budu snít*]“), velmi ledabyle pracuje s terminologií (např. „vedlejší věty podřadné“, systematické nazývání českých polovětných vazeb implicitními větami) a místy předkládá velmi zjednodušený a

nepřesný pohled na problematiku (např. s. 2: „Zatímco v češtině pod pojmem vid rozumíme především dokonavý či nedokonavý tvar slovesa [i když v češtině lze také rozlišit násobná či nenásobná slovesa, fázovost děje, rozměr děje a míru děje], v italštině pojem *aspetto* zahrnuje velké množství různých hledisek. V češtině pod slovesným videm dokonavým rozumíme, že se jedná o ukončený děj; nedokonavá slovesa vyjadřují neukončenost či stálý průběh děje. Zatímco v italštině je za vid brána i kvantita [tedy délka trvání, opakování] dále to, zda byl děj pouze zamýšlen či se uskutečnil apod.“). Řada analýz a komentářů v praktické části vyznívá poněkud banálně a „impresionisticky“, jindy nepostihuje jádro problému (s. 93: „Tento způsob překladu se zdá být takovým ‚neutrálním‘ překladovým protějškem, protože překladatelé v mnoha případech zvolili překlad infinitivu pomocí hlavní věty ve slučovacím poměru i u vět, kde nám předložka naznačovala větu vedlejší, a to často ve spojení s předložkou *per*, ale třeba i tam kde nám značila odporovací poměr spojka *senza*. Zdá se, že v několika případech překladatelé zde upřednostnili stylistickou rovinu nad významem. Tedy dali přednost souvětí souřadnému před podřadným, jako uvádím v příkladu (96), kde překladatel zřejmě nechtěl větu ‚zatěžovat‘ další vedlejší větou, tak se rozhodl pro překlad infinitivu pomocí souvětí souřadného, tímto překladem však není zřejmé, že to, že šel do hradu, bylo proto, aby se ho zeptal, tedy onen účel cesty“).

Mohou-li výše uvedené výtky působit spíše jako kosmetické vady, za zcela zásadní omyl považuji fakt, že příčestí i infinitiv jsou v praktické analýze klasifikovány jako slovní druhy, kdežto gerundium (jako jediné) jako polopredikační konstrukce. Jaký to má důvod? Co to potom o českých ekvivalentech vypovídá? Jaký význam potom mají grafy a tabulky? Infinitiv, přechodník i gerundium (ale třeba i slovesné adjektivum) jsou v češtině polopredikační konstrukce, které jsou výsledkem syntaktické kondenzace, a tudíž ekvivalentem italské implicitní věty. Tato klasifikace vede k tvrzení, že např. implicitní infinitivní věty nejsou polopredikačními konstrukcemi překládány vůbec, byť překlad pomocí infinitivu je velmi častý (tyto údaje jsou ovšem, jak se mi zdá, bez bližšího vysvětlení či jakékoli poznámky částečně revidovány v procentuálních údajích v závěrečném shrnutí). Podobnou kondenzační funkci ovšem mají v češtině i další nominalizace, které autorka mnohdy též řadí mezi slovní druhy (např. „podstatné jméno v 7. pádu“ a „podstatné jméno s předložkou“): při hodnocení překladových ekvivalentů by tedy bylo dle mého názoru vhodné vyjít obecně z rozdílu mezi implicitností x explicitností (tj. různými stupni kondenzace) vyjádření a teprve potom analyzovat jednotlivé podtypy.

Dále by bylo nepochybně velmi užitečné rozdělit nejprve jednotlivé italské implicitní věty podle funkce, a teprve potom je porovnávat s českými překlady: výsledky by pak byly mnohem průkaznější a pochopitelnější (např. italská implicitní příčinná věta bývá do češtiny překládána převážně vedlejší větou příčinnou) a dala by se snáze komentovat zajímavá řešení, kdy je naopak výchozí struktura přeložena odlišným způsobem (např. koordinací nebo jiným typem subordinace). Tento všudypřítomný problém ilustruje následující pasáž, v níž se autorka věnuje právě větám příčinným (s. 74):

„S příčinnými větami jsme se setkali pouze v 10 případech. V češtině je doprovázely spojky *protože*, *kvůli*, *kvůli tomu že*, *aby*, *že*. V italských větách pak nejčastější uvozovací předložky těchto vět byly *di*, *da* a *a*, *per*. *Tutta la stampa a vostro favore e i vostri stessi avvocati vi hanno invitato a rinunciare ad atteggiamenti trionfalistici, che, oltre ad essere fuori luogo, sono offensivi per i parenti delle vittime / Veškerý vám nakloněný tisk i sami vaši advokáti vás vyzvali, abyste zapomněl na nějaký triumfální postoj, protože by to bylo nejen nemístné, ale i urážlivé vůči rodinám obětí. [...]*“ To, jaké spojky se v italských souvětích vyskytují, je přece mnohem méně relevantní než fakt, že do češtiny byla příčinnou větou přeložena úplně jiná původní konstrukce.

Zmiňme nyní výběrově ještě několik dalších konkrétních bodů, jichž by se mohla dotknout diskuze u obhajoby:

1) S. 5: „Infinitiv následuje i po některých slovesech, k nimž se pojí předložka *a*, vyjadřujících začátek, trvání děje či pohyb (*cominciare a*) a pak po některých slovesech s předložkou *di*, jež označují ukončení děje, mluvení, tvrzení, pochybnost, přání, prosbu apod. (*smettere di*); a s malým počtem sloves se pojí předložka *da*. Infinitiv **vyžadují i slovesa s určitým sémantickým významem**, jedná se o slovesa vyjadřující přání, prosbu, dotaz, rozkaz, zákaz (*pretendere, suggerire, desiderare*); pochybnost, nejistotu a obavu (*dubitare, temere*); duševní stavy (*meravigliarsi*) a slovesa dalších různých významů.“ Slovesa uváděná v předchozích pasážích nemají „určitý sémantický význam“?

2) Na s. 5 nerozumím přesně tvrzení: „Dále infinitem lze vytvořit tzv. frasi scisse, a také ho lze například použít v nepřímé řeči.“ Může ho autorka vysvětlit?

3) S. 5: „Gerundium jednoduché neboli přítomné, se neshoduje v rodě ani čísle.“ S čím?

3) S. 6: V češtině je užívání přechodníku na velkém ústupu. [...] Jelikož tedy v češtině tento slovesný způsob prakticky nemáme [...].“ Přechodník není slovesný způsob.

4) S. 7: „Přítomné participium se tvoří odpojením koncovky *-ere/-ire/-are* od kmene slovesa.“ Nejde o koncovky.

5) S. 9 a inde: „V **Petrově gramatice** (1987) jsou zmiňovány nefinitní predikáty jako nevětné výrazové formy sémantických predikátů.“ Teprve po nahlédnutí do seznamu literatury je patrné, že jde o 3. díl tzv. „akademické mluvnice“ (v bibliografii navíc není kniha správně citována).

6) S. 11: „Maminka volá přestat na děti.“ Je tento příklad opravdu v „akademické“ mluvnici?

7) S. 16: Je smysluplné osvětlovat funkci implicitních vět v italštině českými příklady?

8) S. 17: „To jsou důvody, proč jsou implicitní věty vítané zvláště v mluvené řeči, kdy je zapotřebí, aby mluvčí svá sdělení vyjádřil co nejjednodušeji a použil ne příliš rozvitá a složitá souvětí, a to hlavně proto, aby se posluchač dokázal dobře orientovat v obsahu.“ Na čem se zakládá autorčino tvrzení, že implicitní věty jsou zvláště časté v mluvené řeči?

9) Na s. 18 nerozumím větu: „Implicitní věty lze v zásadě rozdělit na dva typy na základě tvoření. Buďto se jedná o větu jednoduchou tvořenou pouhým neurčitým slovesem nebo o větu podřadnou čili souvětí.“ Jak vypadá implicitní věta jednoduchá?

10) S. 22: Přestože S. Hamplová řadí tzv. frasi limitative (*Si è presentato senza aver ricevuto il biglietto d'invito*) mezi věty způsobové, nepřipadá mi příliš šťastné přejímat tuto klasifikaci, už kvůli analýze překladů v praktické části (těmto větám v češtině odpovídá tzv. určení očekávaných, ale nenastalých okolností [srov. Grepl-Karlík, Syntax češtiny, 1998, s. 224], tj. vedlejší příslovečné věty se spojkou *aniž*, které v sobě nesou rys rozporu a významově odpovídají určitému typu adverzativního koordinačního souvětí).

11) s. 27: „Pokud je věta hlavní vazbou s neosobním významem, či zda jde o sloveso neosobní, podmět implicitní věty bude všeobecný a proživatel tak bude také nevyjádřený: *Succede, sciando* (tato věta má navíc charakter podmínkové věty).“ Kde je tu proživatel?

12) S. 28: „Partirà pur protestando.“ Proč je tato věta řazena mezi způsobové, a nikoli mezi přípustkové?

13) S. 38: Opravdu se na doplňkové věty ptáme otázkou *jak*?

14) S. 49: „Již výše jsme se zmínili, že nebudeme vyhodnocovat slovesa ve faktitivních konstrukcích a pouze jednočlenné věty.“ Nerozumím zde termínu jednočlenné věty (možná: jednoduché?).

15) S. 53: V příkladu 11 jde sice o koordinanční spojení, ale oproti italskému originálu se tu mění podměty, a není to tudíž stejný případ jako věty ostatní. To by bylo potřeba okomentovat.

16) S. 66: „[...] dále jsme také nepracovali se slovesem *potere*, neboť jeho chování oproti ostatním slovesům bylo zcela nestandardní.“ Proč? V čem je toto chování odlišné?

17) S. 77: „Předložkou bylo v našem vzorku přeloženo 9 infinitivních vět. Samotnou předložku jako překladový ekvivalent volili překladatelé například u sloves *avere - s; di essere - za; a prendere - pro*. Tyto tři slovesa i spolu se slovesem *mettere* (jenž se nachází v příkladu (79)) bychom mohli zařadit do kategorie sloves, jež mohou nést obecný význam, často jsou sponovými slovesy tj. kopulativními a ztrácí tak svůj vlastní význam a přebírají význam slov [...].“ Nemyslím si, že by byly analyzované infinitivní věty přeloženy předložkou (jde tu jen o rekcii, která nemá s „vynechanou“ implicitní větou nic společného), a navíc nejde o slovesa sponová ani desémantizovaná, přinejmenším ne v uvedených příkladech.

18) s. 80: V př. 87 není věta se spojkou *anzi* v žádném případě hlavní větou.

Třebaže, jak již bylo řečeno výše, nelze autorce upřít snahu a píli, neboť vzorek „ručně“ analyzovaných dat je opravdu úctyhodný, ani určitou schopnost orientovat se v poměrně složitých lingvistických problémech, zdá se mi, že přece jen své síly trochu přecenila: takto široké a komplexní téma by si žádalo hlubší studium a preciznější a detailnější popis. Vzhledem k výtkám uvedeným výše tedy práci k obhajobě doporučuji, nicméně ji navrhuji klasifikovat pouze jako *dobrou*.

V Praze dne 15. 1. 2018

PhDr. Zora Obstová, Ph.D.
oponent diplomové práce